

Το «Δέντρο της Ελευθερίας» μέσα από τη Χάρτα του Ρήγα Φεραίου
και τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του

Η Υπερεία κρήνη στις Φέρες, το σημερινό Βελεστίνο στη Μαγνησία, πατρίδα του Ρήγα.
Edward DODWELL, 1819, Μουσείο Μπενάκη

Το ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ο Ρήγας, επονομαζόμενος Φεραίος ή Βελεστινλής, υπήρξε πρόδρομος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ένας από εκείνους τους πρωτοπόρους αγωνιστές που σε σκοτεινές εποχές γεμάτες δεισδαιμονίες και φόβους έσπειρε τους σπόρους της γνώσης.

Ο στόχος του ήταν να ριζώσει βαθιά στις ψυχές των υπόδουλων λαών της Ελλάδος και των Βαλκανίων η πίστη για έναν καλύτερο κόσμο ακόμα κι αν το τίμημα ήταν η προσωπική του θυσία.

Το «Δέντρο της Ελευθερίας» του Ρήγα κατάφερε να βγάλει κλαδιά που μετέφεραν παντού το μήνυμα του αγώνα, της ένοπλης εξέγερσης, της απαλλαγής από ξεπερασμένα ήθη και έθιμα. Βλάστησε μέσα από τους ανθρώπους που τον πίστεψαν, από εκείνους που θυσιάστηκαν μαζί του και μέσα από τα γραπτά του, τις μεταφράσεις, κυρίως από κείμενα του γαλλικού διαφωτισμού, και τους χάρτες του.

Λίγα χρόνια μετά, το Δέντρο αυτό έδωσε τον καρπό της ελευθερίας που γευόμαστε ως τις ημέρες μας.

Ας ακολουθήσουμε την ιστορική διαδρομή και το όραμά του...

Ο Ρήγας γεννήθηκε στο Βελεστίνο της Θεσσαλίας, τις αρχαίες Φερές, το 1757, από εύπορη οικογένεια.

Ο Ρήγας παρακολούθησε σχολικά μαθήματα στη Ζαγορά και τα Αμπελάκια.

Το σχολείο που πήγε ο Ρήγας στη Ζαγορά του Πηλίου, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Το 1785 πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εντάχθηκε στο περιβάλλον των Φαναριωτών. Εκεί γνωρίστηκε με τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη, ηγεμόνα της Βλαχίας και το 1786 τον ακολούθησε στη Μολδοβλαχία.

Το 1786 εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι και ήταν πλέον ένας καταξιωμένος επιχειρηματίας με σημαντική περιουσία.

Αλέξανδρος Υψηλάντης
(1726-1805)

Στο Βουκουρέστι γνωρίστηκε με τον Δημήτριο Καταρτζή, που είχε τοποθετηθεί στο Βουκουρέστι ως νομικός σύμβουλος του τοπικού ηγεμόνα, και η γνωριμία τους υπήρξε καθοριστική.

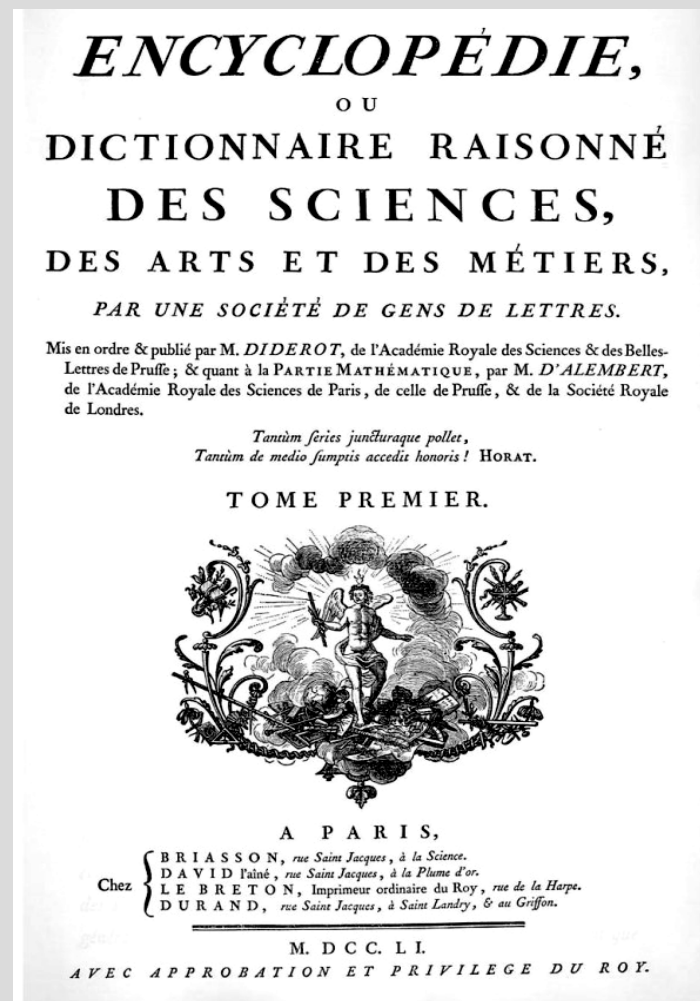
Ο Καταρτζής ήταν από τους πρώτους που υποστήριξαν τη δημοτική γλώσσα. Ήταν βαθιά επηρεασμένος από τον γαλλικό διαφωτισμό και τις θέσεις των Εγκυκλοπαιδιστών και είχε σαν κύριο στόχο του, όπως και ο Ρήγας αργότερα, την «κοινή προκοπή».

Την εποχή αυτή, ο Ρήγας άρχισε να εργάζεται για την υλοποίηση του σχεδίου της ίδρυσης Βαλκανικής Ομοσπονδίας και της απελευθέρωσης του Γένους.

Ο Ρήγας επεδίωκε μέσα από το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό του έργο να φέρει σε επαφή τους Έλληνες με τη δυτική σκέψη και να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους.

Σημείωση

- Ο διαφωτισμός αποτελεί πνευματικό κίνημα που τοποθετείται στα μέσα του 18ου αιώνα, ο οποίος ονομάστηκε «αιώνας των φώτων». Αρχικά εξαπλώθηκε στην Γαλλία και αργότερα στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Οι διαφωτιστές πίστευαν στη λογική σκέψη και στην πρόοδο. Τάχθηκαν υπέρ της ατομικής ελευθερίας και δημοκρατικής διακυβέρνησης των λαών.
- Ο διαφωτισμός μεταδόθηκε μέσω των παροικιών και στον υπόδουλο ελληνισμό. Κυριάρχησαν θεμελιώδεις ιδέες όπως ελευθερία, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκία, αρετή, επιστήμη, με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους. Παράλληλα εκείνο το διάστημα ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες. Κορυφαίοι εκπρόσωποι του νεοελληνικού διαφωτισμού είναι ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής.

Το 1789 το Βουκουρέστι καταλαμβάνεται από τους Αυστριακούς και ο Ρήγας απομακρύνθηκε από τον ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαο Μαυρογένη, ο οποίος λίγα χρόνια αργότερα το 1790 αποκεφαλίστηκε από τους Τούρκους.

Στα 1790-1791 ο Ρήγας ακολούθησε ως διερμηνέας έναν αυστριακό ελληνικής καταγωγής στη Βιέννη και εξέδωσε δύο βιβλία.

Στα 1791-1793 άρχισε να εργάζεται ως γραμματικός του νέου ηγεμόνα της Βλαχίας και το 1796 επέστρεψε στη Βιέννη με κύριο σκοπό να εκδώσει τις μελέτες του και τα επαναστατικά του κείμενα.

Ο πρίγκιπας Μαυρογένης και το συμβούλιο του

Στη Βιέννη συνεργάτες του Ρήγα ήταν κυρίως Έλληνες έμποροι ή σπουδαστές, αλλά οι σημαντικότεροι από αυτούς υπήρξαν οι τυπογράφοι αδελφοί Πούλιου. Στο τυπογραφείο τους τύπωσε τον Θούριο και την Χάρτα σε χιλιάδες αντίτυπα, προκειμένου να μοιραστούν στους Έλληνες των υπόλοιπων περιοχών των Βαλκανίων.

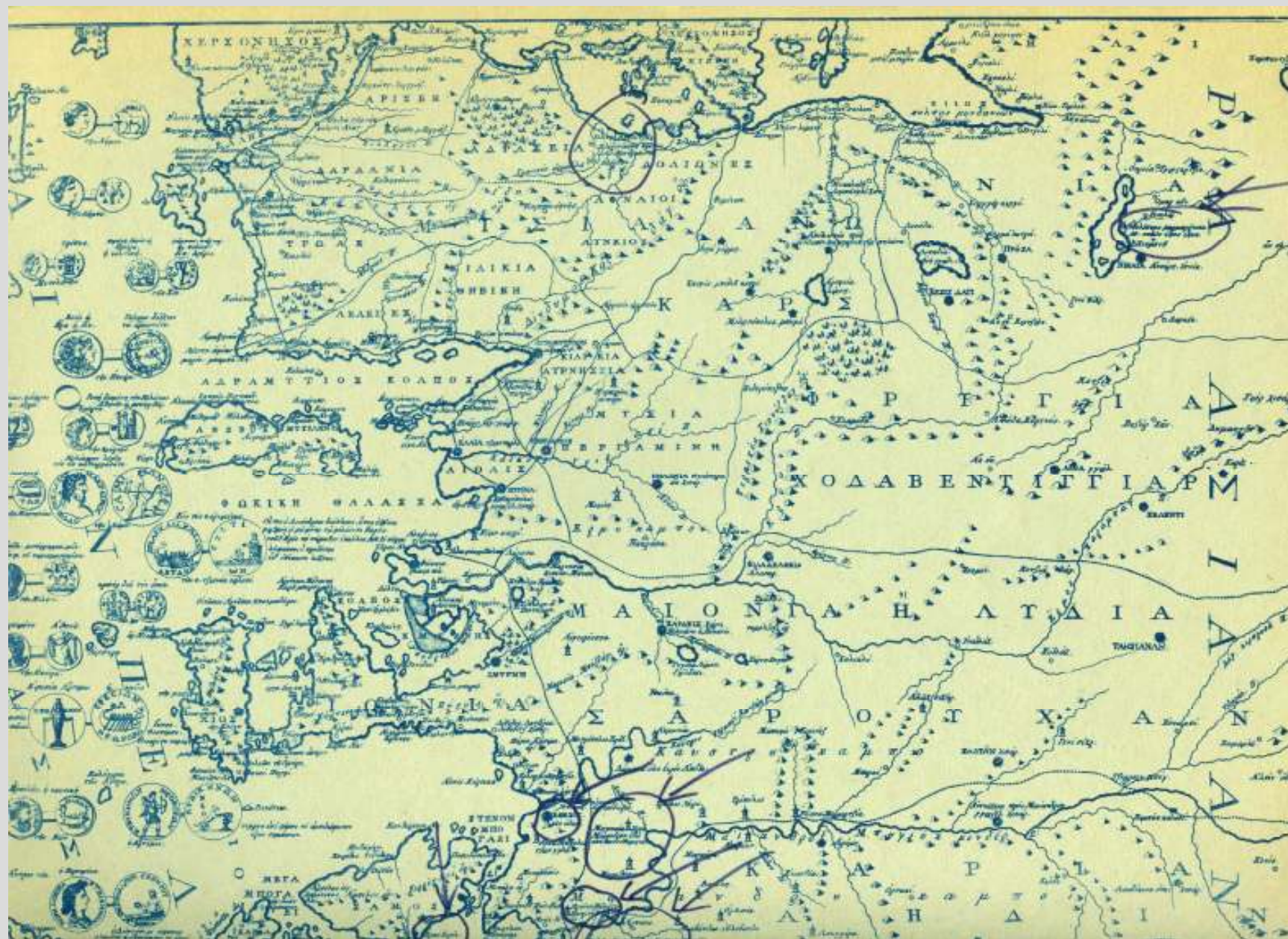
Η «Ελληνική ταβέρνα» της Βιέννης –
κέντρο της Εταιρίας του Ρήγα

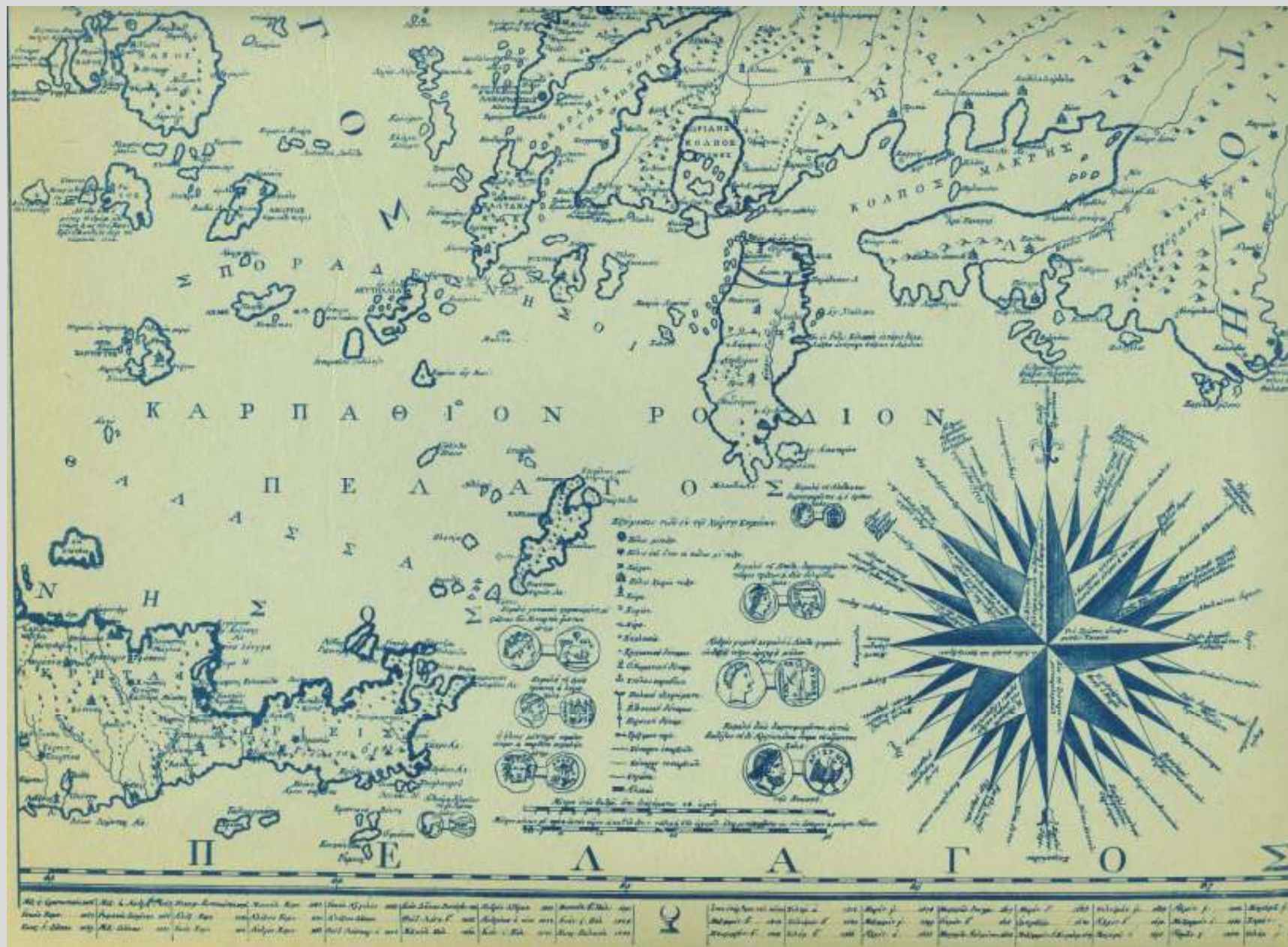
Οι αδελφοί Πούλιου

Εμπνευσμένος από τον άνεμο της ελευθερίας που έπνεε στην Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα, ο Ρήγας τύπωσε μια σειρά από χάρτες, μεταξύ των οποίων και τη Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος, έναν μνημειώδη για την εποχή του χάρτη, διαστάσεων 2,07 x 2,07 μ., που αποτελείται από επί μέρους τμήματα. Η φύση του χάρτη τού επέτρεψε μέσω μιας εικόνας να μεταδώσει με συνοπτικό τρόπο επαναστατικά και δημοκρατικά μηνύματα και να δείξει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία τού Ελληνισμού. Θα μπορούσε να θεωρηθεί συμπλήρωμα του λεκτικού έργου Ο Θούριος. Ο Ρήγας έκανε εντατική χρήση της εικόνας και του τραγουδιού για να ενισχύσει το όραμά του για ελευθερία και να το κάνει κατανοητό σε όλους τους σκλαβωμένους λαούς.

Λεπτομέρεια από τη Χάρτα του Ρήγα

Λεπτομέρεια από τη Χάρτα του Ρήγα

Παράλληλα με τις εκδοτικές του δραστηριότητες, ο Ρήγας προετοίμαζε και την αναχώρησή του από την Αυστρία, κυρίως εξαιτίας του επαναστατικού κλίματος που είχε καλλιεργήσει η Γαλλική Επανάσταση και της διάθεσής του να συνεργαστεί με τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη που τόσο θαύμαζε για τις ιδέες του και πίστευε στη βοήθειά του.

Ο Ρήγας επιθυμούσε τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού παμβαλκανικού κράτους που θα αντικαθιστούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στο οποίο οι Έλληνες θα είχαν κυρίαρχη θέση. Για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου προσπαθούσε να εξεγείρει όλους τους υπόδουλους στους Τούρκους λαούς της Βαλκανικής εναντίον τους. Προσπάθησε να συναντήσει τον Βοναπάρτη για να τον πείσει να βοηθήσει στην εξέγερση των βαλκανικών λαών. Όμως αυτό δεν στάθηκε δυνατό.

Ο Ναπολέον Βοναπάρτης (Napoléon Bonaparte, 15 Αυγούστου 1769 — 5 Μαΐου 1821) ήταν Γάλλος στρατηγός και Αυτοκράτορας.

Το 1797 έβγαλε διαβατήριο για να ταξιδέψει στην Τεργέστη και ζήτησε να αποσταλούν εκεί πέντε κιβώτια με επαναστατικά έντυπα, στον τοπικό συνεργάτη του. Τα κιβώτια παραλαμβάνονται από άλλο άτομο, το οποίο τα παραδίδει στην αυστριακή αστυνομία.

Ο Ρήγας έφυγε από τη Βιέννη και προσπάθησε να φτάσει στην Ελλάδα μέσω Τεργέστης. Εκεί, οι Αυστριακοί, οι οποίοι ανησυχούσαν με την εξάπλωση των δημοκρατικών ιδεών, τον συνέλαβαν για ανάκριση μαζί με τους υπόλοιπους συντρόφους του και τους έστειλαν στη Βιέννη. Στη συνέχεια ο Ρήγας και οι επτά σύντροφοί του, σαν τούρκοι υπήκοοι, παραδόθηκαν στις οθωμανικές αρχές.

Η είσοδος του λιμανιού της Τεργέστης στα τέλη του 1700. Εκείνη την εποχή οι αυστριακές αρχές συνέλαβαν στην πόλη τον Ρήγα και τους συντρόφους του την 1^η Δεκεμβρίου του 1797. Λιθογραφία ανωνύμου.

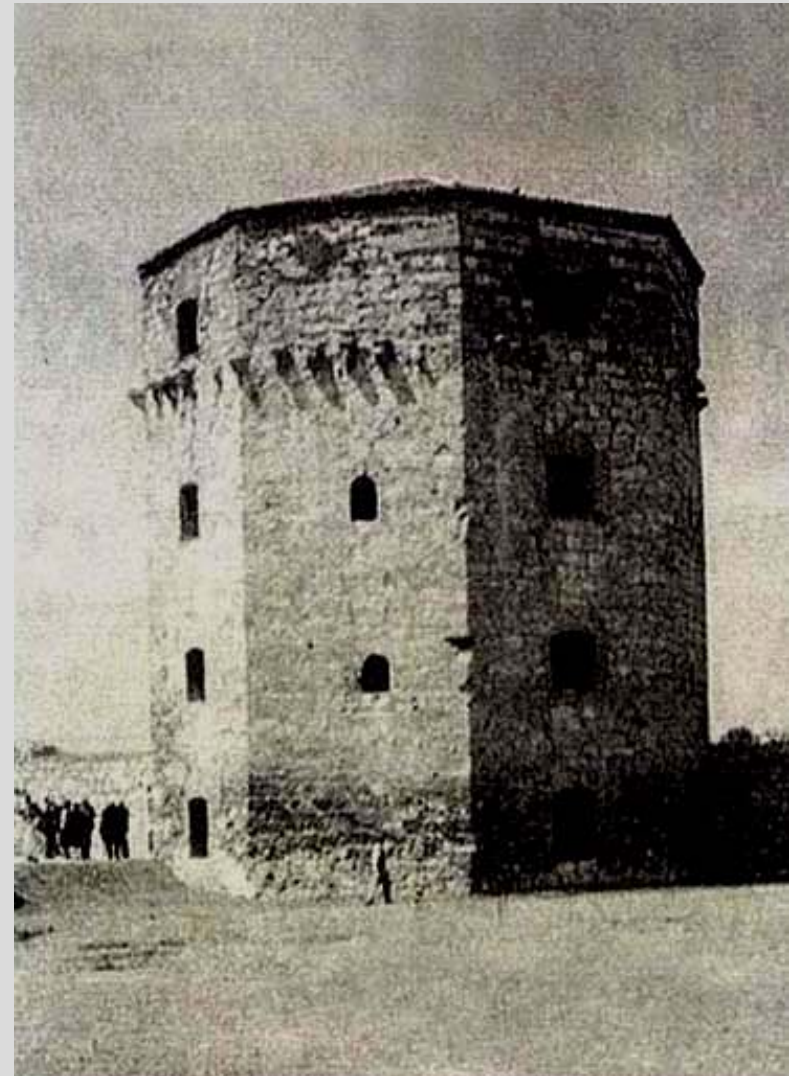
Οι πληροφορίες για τη μυστική επαναστατική δράση του Ρήγα είναι ασαφείς και προέρχονται κυρίως από μαρτυρίες βιογράφων και πληροφορίες τις οποίες απέσπασε η ανάκριση των Αυστριακών αρχών μετά τη σύλληψη του Ρήγα και των συντρόφων του. Το πιθανότερο είναι πως δεν υπήρχε οργανωμένη επαναστατική ομάδα αλλά διάσπαρτες επαφές με ομοεθνείς που πίστευαν στις ιδέες του Ρήγα. Η δε αφορμή για τη σύλληψή του, έχει να κάνει με δύο επαναστατικές προκηρύξεις, το Επαναστατικό Μανιφέστο και την Προκήρυξη, που τυπώθηκαν σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων και οι οποίες έγιναν αντιληπτές από τις αυστριακές και τουρκικές αρχές.

Ο Ρήγας και οι επτά σύντροφοί του, με συνοδεία των αυστριακών αρχών, παραδόθηκαν στις 10 Μαΐου 1798 στους Τούρκους και φυλακίστηκαν στον πύργο Nebojsa, του Βελιγραδίου.

«Ο Ρήγας στη φυλακή», χαλκογραφία του Ουμβέρτου Αργυρού

Ο πύργος Nebojsa, του Βελιγραδίου

Ο Ρήγας και οι σύντροφοί στον αγώνα του, Αργέντης Ευστράτιος (μεγαλέμπορός από τη Χίο, 31 ετών), Νικολαΐδης Δημήτρης (γιατρός από τα Ιωάννινα, 32 ετών), Κορωνιός Αντώνιος (έμπορος και λόγιος από τη Χίο, 27 ετών), Καρατζάς Ιωάννης (λόγιος από τη Λεωκωσία, 31 ετών), Τουρουντζιάς Γεωργίου Θεοχάρης (έμπορος από τη Σιάτιστα, 22 ετών), Εμμανουήλ Ιωάννης (φοιτητής Ιατρικής από την Καστοριά, 24 ετών, Εμμανουήλ Παναγιώτης, από την Καστοριά, αδελφός του Ιωάννη, υπάλληλος του Αργέντη, 22 ετών).

Το κελί στο οποίο φυλακίστηκε ο Ρήγας

Ο Ρήγας και οι σύντροφοι, ξυλογραφία αγνώστου

Ο Ρήγας και οι σύντροφοί του κατόπιν εντολής του Σουλτάνου δολοφονούνται στις 24 Ιουνίου 1798.

Χαρακτικό με θέμα τη δολοφονία του Ρήγα από τους δεσμώτες στον πύργο Nebojsa.
Έργο του λαϊκού ζωγράφου Λεωνίδα Τσαλαμπούνη (Συλλογή Ν. Γρηγοράκη)

Αυτή ήταν η αυλαία της ζωής ενός ανθρώπου που πίστεψε όσο λίγοι στην ελευθερία και θυσιάστηκε για τις ιδέες του.

Έχοντας συνοψίσει την πορεία και τα πιστεύω του Ρήγα μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα για τον τρόπο σκέψης του και τους καρπούς που επιθυμούσε να καρποφορήσουν από τους σπόρους που έσπειρε...

Πίστευε ακράδαντα πως μέσα από τη διάδοση της γνώσης και τη διαπαιδαγώγηση των λαών με τις πρωτοπόρες ιδέες και τις επιστημονικές γνώσεις του διαφωτισμού, μέσα από την υπενθύμιση του αρχαίου ελληνικού κόσμου και τη βυζαντινή παράδοση, μέσα από τα δημοκρατικά ιδεώδη θα ξεσηκώνονταν οι υπόδουλοι. Οι κύριοι στόχοι του ήταν η ενδυνάμωση της εθνικής συνείδησης, η προετοιμασία της ένοπλης εξέγερσης για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού με τη σύμπραξη των υπόδουλων εθνοτήτων και τη συνδρομή του επαναστατικού γαλλικού στρατού.

Ήταν πεπεισμένος ότι μέσα από αυτή την πορεία θα μπορούσε να συγκροτηθεί ένα πολυεθνικό και πολυπολιτισμικό κράτος που πάνω στα ερείπια της Βυζαντινής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα συνένωνε τους λαούς της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας. Το κράτος αυτό, με δημοκρατικούς θεσμούς διακυβέρνησης και ένα ενιαίο και ευρύ φάσμα πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων, θα καθιστούσε τη Βαλκανική αναπόσπαστο τμήμα της Ευρώπης.

Ο Ρήγας ρίχνει το σπόρο της ελευθερίας.

Θάνατος εγώ/θεός συγγραφέας,
συγγραφέας παλαιά.

Ρήγας Βελεστινλή

Η απήχηση του έργου του Ρήγα Βελεστινλή και των συντρόφων του ήταν ιδιαίτερα μεγάλη όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε ολόκληρη τη Βαλκανική Χερσόνησο. Μπορεί το απελευθερωτικό κίνημα που προετοίμαζε ο Ρήγας να μην πρόλαβε να εκδηλωθεί γιατί το ανέκοψε ο τραγικός θάνατος των πρωτεργατών. Όμως τα επόμενα χρόνια οι επαναστατικές ιδέες του θα κυριαρχήσουν στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Ελλάδος και των υπολοίπων βαλκανικών χωρών κατά της τουρκοκρατίας. Τελικά η θυσία τους δεν πήγε χαμένη. Ο σπόρος της ελευθερίας που έσπειραν γρήγορα έβγαλε καρπούς σε όλες τις βαλκανικές χώρες και ενέπνευσε τους ηγέτες της Φιλικής Εταιρίας και τους αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 για έναν ελεύθερο καινούργιο κόσμο.

Το εκπαιδευτικό έντυπο
πραγματοποιήθηκε
στο πλαίσιο της παρουσίασης
του οράματος του Ρήγα Φεραίου
σε εκπαιδευτικούς
το Φεβρουάριο του 2011.

Κείμενα και επιλογή υλικού: Σοφία
Πελοποννησίου-Βασιλάκου

© Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Εκπαιδευτικά Προγράμματα,
Αθήνα 2011.

Η Σημαία και
η Σφραγίδα
του Ρήγα

Εἰρήνῃ Βασιλεὺς γῆς
"Θεοὶς ἐξοίκεα σφραγὶς, σφραγὶς μεγάλῃ."